

ELİF İLE BÂ HİKÂYESİ

Murat ASLAN

murataslan@yyu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4667-2174

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 25.12.2019

Kabul Tarihi

Accepted: 27.02.2020

***Bu çalışma 11.12.2019-13.11.2019 tarihleri arasında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde düzenlenen VI. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuş aynı adlı bildirinin genişletilmiş hâlidir.**

THE STORY OF ELİF AND BÂ

ÖZ

Elif ile Bâ Hikâyesi, Atatürk Kıtıplığı arşivinde O. E. 1456 numarada kayıtlı bir el yazması eserin adıdır. Kitap, toplam on beş sayfadan oluşan küçük bir risale görünümündedir. Yazarı bilinmeyen bu eser, Arap alfabesindeki 'elif' (ا) ile 'be' (ب) harflerinin şekillerinden yola çıkarak, elif harfine kibir, be harfine ise tevazu sıfatını yakıştırır. Kur'ân-ı Kerîm'in niçin besmelenin be'siyle başlayıp elif ile başlamadığı hususunu bu yakıştırma üzerinden anlatmaya çalışır. Akabinde, tevazu sahibi olmak ve kibirden kaçınmak konusunda birtakım öğütler verir. Metinde, kibrin dört sebebi olduğu öne sürülür: İlim, mal, makam ve güzellik. Bu unsurların ne şekilde kibre neden olduğu ne tür belalar getirdiği ve her bir unsurun nasıl geçici olduğu ayet, kutsi hadis, hadis ve kissalardan alıntılar yapılarak açıklanır. Kitabın ismi, el yazması metnin en başında yer almaktadır. Besmelenin üzerine yazılmış bu isim 'Elif ile Bâ Hikâyesidir' şeklindedir. Bu isim, elif ile be harfinin kişileştirilmesi yoluyla yazılmış sembolik bir hikâyeyi çağrıştırırsa da metnin içeriği oldukça farklıdır. Bu metin, çeşitli alıntılarla kibir ile tevazuu mukayese eden bir düşünce yazısıdır. Osmanlı edebiyatının nesir şeklindeki eserlerine örnek olabilecek bu metin, kendi döneminin düşünce dünyasını ve ahlak anlayışını yansıtmaya bakımından önemlidir. Bizim çalışmamız, söz konusu metnin tanıtımı ve içeriğinin kritiğine yöneliktir. Bu eserde müellif, Arap harflerinden Elif ile Bâ'nın şekllinden hareketle kibir ve tevazuu konularında öğütler vermekte, böylece Türk-İslam kültürünün ahlâk anlayışını basit, açık ve anlaşılması kolay bir biçimde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Elif ile Bâ, kibir, tevazu, ahlak

ABSTRACT

The story of Elif and Bâ is the name of a manuscript written in O. E. 1456 in the Atatürk Library Archive. The book looks like a small treatise of fifteen pages. This work's author is unknown, starting from the forms of the letters 'elif' (ا) and 'be' (ب) in the Arabic alphabet. He tries to explain why the Qur'an starts with the the besmele's bâ and does not begin with the elif. He then gives some advice on humility and avoid arrogance. In the text, arrogance is claimed to have four reasons: science, wealth, authority and beauty. How these elements cause arrogance, what kinds of trouble and how each element is temporary verse, kutsi hadith, hadith and quotes are explained by quoting. The title of the book is at the beginning of the manuscript. This name, which is written on Besmala, is 'The Story of Elif and Bâ'. Although this name evokes a symbolic story written by the personification of the letter elif and be, the content of the text is quite different. This text is a thought that compares arrogance and humility with various quotations. This text, which may serve as an example for the prose works of Ottoman literature, is important in terms of reflecting the thought world and moral understanding of its period. Our study deals with the presentation and content of the text in question. In this work, the author gives advice on arrogance and modesty from the Arabic letters Elif and Bâ'n, thus revealing the moral understanding of Turkish-Islamic culture in a simple, clear and easy to understand manner.

Keywords: Elif and Bâ, arrogance, humility, morality

GİRİŞ

Harflerin sanatta simge olarak kullanımı hemen hemen bütün toplumlar için ortak bir özelliktir. Bu durum tarih boyunca geçerli olduğu gibi günümüz için de geçerlidir (Tökel, 2016: 12). Klasik Türk edebiyatı geleneğinde harflerin simgesel, sembolik ve ebced değerinden faydalandığı bilinmektedir (Demirkazık, 2014: 94). Bu husus, özellikle divan şiirinde sevgilinin bedenine ait uzuvları vasfederken daha belirgindir (Savran, 2009: 928). Böylece şairler ve yazarlar Arap harflerinin benzerlik ilgisinden hareketle bu harflerle bazı unsurlar arasında çeşitli ilgi kurmuşlardır: “Elif (ا): Allah’ın birliği, bir, âh, boy, burun, parmak, göğüste boylamasına yara, minare, sancak, tel, mum, çevgân, ok, kılıç, hançer, mızrak, yol, köprü, kalem; cîm (ج): saç; dâl (د): bükülmüş boy, saç, kaş, hilâl, hançer, ayak; râ (ر): kaş, hançer, kılıç, hilâl, eğilmiş boy; sîn (س): diş, testere, tarak; sad (ص): göz; ayın (ع): göz, nal; kâf (ق): bükülmüş boy; lâm (ل): saç, bükülmüş boy; mîm (م): ağız; nûn (ن): kaş, hilâl, nal, devat, bükülmüş boy, kâse; vâv (و): yaşlı insan vücudu; hâ (ه): göz, ağız, ay, yara; lâmelif (لا): eğri boy, Zülfikar; yâ (ي): kaş, yay” (Kaya’dan aktaran Demirkazık, 2014: 94-95).

Elif (ا), Arap alfabesinin ilk harfi olması dolayısıyla yukarıda verilenler dışında tasavvufta birtakım anlamlara daha karşılık gelmektedir. Tasavvuf düşüncesine göre bütün harfler elif harfinde toplanmıştır. bütün harfleri elifte görmek, tıpkı bütün varlıklarda Allah’ı görmeye benzer. Bir başka deyişle tüm harfler, vahdetin sembolü olan elifin çeşitli şekillere büründürülmüş hâlden ibarettir. Kaygusuz Abdal, *Elifnâme* adlı eserinde bu konu ile alakalı olarak şöyle der: “Allâh’a işâretdür ya’ni âhîrine varınca cemî’-i hürûfile ülfeti vardır. Anuñçün elif dirler. Evvel dimekdür. Müstaķimdür. Zâtu’llâh el-ĥamdü’llâhirabbî’l-âlemîn besleyicidir.” Bazı tarikatlarda kullanılan birtakım eşyalar elif harfiyle adlandırılmıştır. Mesela Mevlevîlikte tennure üzerine sarılan kuşağa elifi nemed, sofraya ise elifi sumât denir. Çeşitli tarikat mensuplarının kullandığı bir tür başlığa da elifi tac denmektedir. Elif, Allah kelimesinin yazılışında ilk harf olmasından dolayı kutsal bir harf olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle cülûs töreninde tahta çıkacak padişahın alnına elif çizilir ve buna ‘elif çekmek’ denir. Halk arasında akıllı ve güzel çocukların alnına, kendilerine nazar değmesin diye de elif çekme adeti vardır. Bununla beraber elif, halk edebiyatında daha çok bir kadın adı olarak kullanılır (Uzun, 1995: 36-37; Kaygusuz Abdal’dan aktaran: Harmancı, 2018: 287).

Bâ (ب) harfi, tasavvuf anlayışında beden simgesidir. Kaygusuz Abdal bu harf hakkında şunları söyler: “Bedendür, Âdeme işâretdür. Nitekim “Ĥaleķa’llâhu te’âlâ Âdeme ‘alâ şüreti” Altındaki nokta başdur ve rûhdur. Nitekim “Ve nefaĥtü fihi min rûĥî” Ĥaķ Te’âlâ buyurdu ve Ĥazreti Resûlu’llâh daĥı buyurdu: “İnna’llâh eĥaleķa’lĥalka fîzûlmetin sümme reşşin ‘aleyhim min nûrihî.” ya’ni nokta nûrından ‘ibâretdür. Nitekim İmâm ‘Alî buyurur: “Ene nuĥtatün taĥte’l-bâ.” didiği oldur. Elif mertebe-i ‘Alî nokta-i cândur ve cümle eşyânuñ aşlı benüm dimekdür. Nitekim zâhir ĥaķdur ve celâl-i Ĥaķ ve bâtın cemâl-i Ĥaķ. Nefes ve cism Muĥammed, rûĥ ‘Alî, kemâl-i bâtın Alî. Nitekim buyurur: “Ene medînetü’l-’ilmi ve ‘Aliyyun bâbuhâ.” Şehrden murâd vücûd, bâbdan murâd cândur ki ol nokta-i bi’smî’llâhdur. ‘İnâyet her kime kim yüz tutsa ‘işyân ĥicâb u niķâb olmaz. Ol şems-i ĥaķîķî toĥduķda perde-i zûlmet ĥicâb olmaz. Zîrâ ferd-i mücerred ve zât-ı Bârî’dür” (Kaygusuz Abdal’dan aktaran: Harmancı, 2018: 287-288).

Bu çalışmaya konu olan *Elif ile Bâ Hikâyesi*’nde, yukarıda bahsedilen sembollerden farklı olarak elif (ا) kibri, bâ (ب) ise tevazuyu simgeler. Bu da söz konusu harflerin ahlak konusunda birer sembol olarak kullanıldığını gösterir.

Kur’an-ı Kerim’de kibir olumsuz bir vasıf olarak anlatılmaktadır. Konu ile alakalı ayetlerden bazıları şunlardır: “...Size herhangi bir peygamber, hoşunuza gitmeyen bir şey getirdikçe, kibirlenip (onların) bir kısmını

yalanlayıp bir kısmını da öldürmediniz mi?” (Bakara 87). “Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez” (Nisâ 36). “Âyetlerimizi yalanlayanlar ve onlara uymayı kibirlerine yediremeyenlere gelince işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır” (A’râf 36). “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez” (Lokmân 18). “Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir halde cehenneme gireceklerdir” (Mü’min 60). Görülüyor ki kibir, Allah’ın sevmediği bir tavidir. Gerek insanlara karşı gerekse Allah’a ibadet etme hususunda kibirlenmek, Allah’ın kesin bir şekilde yasakladığı davranışlardan biridir. Hz. Muhammed’e indirilen ayetlere inanmayı ve uymayı kibirlerine yediremeyenlerin cezası ise cehennemden başka bir şey değildir ki bu, oldukça ağır bir cezadır. Cezanın ağırlığı ise, hiç şüphesiz suçun ağırlığını gösterir.

Kibrin zıddı tevazudur ki Allah, insanlara kibri yasaklamış; bununla beraber tevazu göstermelerini öğütlemiştir. *Kur’an-ı Kerim*’de tevazu ile ilgili ayetlerden bazıları şöyledir: “...Kentin kapısından eğilerek tevazu ile girin ki biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım...” (A’râf 161). “Allah’ın yarattığı şeyleri görmüyorlar mı? Onların gölgeleri Allah’a secde ederek ve tevazu ile boyun eğerek sağa ve sola dönmektedir” (Nahl 48). “Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: "Rabbim!, Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı” (İsrâ 24). “Rahmân’ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, "selâm!" der (geçer)ler” (Furkân 63).

Kur’an-ı Kerim’de olduğu gibi bazı hadis-i şeriflerde de kibir ve tevazu meselesine dikkat çekilmiştir. Abdullah bin Ömer Hz. Muhammed (s.a.v.)’den kibirle alakalı olarak şu hadisi rivayet etmiştir: “Geçmişte bir kimse gurur ve kibirinden izarını sürüklediği sırada yerin dibine geçirildi. Şimdi o, kıyamet gününe kadar yerin dibinde inleyip bağırarak debelenmektedir” (Buhârî, 2012: 444). Hârise bin Vehb el-Huzâî ise kibir ve tevazu ile ilgili olan şu hadisi nakletmiştir: Bakın, cennetlikleri size bildireyim mi? Bütün zayıf ve zayıf görülen / mütevazi kimselerdir ki bunlar, Allah’a yemin etseler Allah yeminlerinde onları doğru çıkarır. Bakın, cehennemlikleri de size bildireyim mi? katı, cimri / böbürleneni ve kibirleneni kimselerdir” (Buhârî, 2012: 572). Demek ki klasik Türk edebiyatının ana kaynaklarından biri olan İslamiyet kibre şiddetle karşı çıkarken tevazuyu öğütlemekte; kibri cezalandırırken tevazuya ödül vermektedir. Bu çalışmanın konusu olan *Elif ile Bâ Hikâyesi*’nin temel meselesi de, yukarıda örnekler sunduğumuz ayet ve hadislerin konusundan farklı olmayıp kibir ve tevazu etrafında şekillenmektedir.

ELİF İLE BÂ HİKÂYESİ

Yazmanın Fizikî Özellikleri

Elif ile Bâ Hikâyesi, Atatürk Kitaplığı arşivinde O. E. 1456 numarada kayıtlı bir el yazmasıdır.

Eser toplam sekiz varaktır.¹ 1a on üç, 8a yedi, diğer sayfalar ise on beş satır rika hattıyla yazılmış nesirden oluşmaktadır.

Eserin yazarı ve tarihi metinde belli değildir.

İlk sayfanın başında, besmeleden önce eserin ismi “*Elif ile Bâ Hikâyesidir*” şeklinde yazmaktadır. Eserin yazarı ise metinde geçmemektedir ve hâlâ gizemini korumaktadır.

Yazı oldukça okunaklıdır ve hiç bozulmamıştır.

¹¹ Orijinal metinde sayfa numaraları da gösterilmiştir. Sayfa numaraları sayfanın sol üst tarafına yazılmıştır. Eser toplam 15 sayfadan oluşmaktadır.

Eserin Konusu

Yazar, eserinde kibir ve tevazu meselesini ele alır ve bu konuyu elif (ل) ile bâ (ب) harfleri üzerinden anlatır. Yazara göre *Kur'an*'ın elif (ل) ile değil de bâ (ب) ile başlamasının nedeni, elif'in kibirlenmesi; buna karşın bâ'nın tevazu göstermesidir. Elif'teki kibir alameti başının dik olmasıyken bâ'daki tevazu alameti yüzünün yerde olmasıdır. Demek ki yazar, harflerin şeklinden hareketle onlara kibir ve tevazu vasıflarını yakıştırmış ve bunu *Kur'an*'ın ilk harfi² ile örneklendirmiştir.

Yazar, kibir ve tevazuya dair düşüncesini bir hadis ile sürdürür: “*Men tevâzu’ ref’i-Allâh ve men tekbîr vaz’ı-Allâh.*”; yani “Bir kimse Allah için tevazu ederse Allah onun kadrini yükseltir; kibirli davranırsa Allah onu alçaltır.”

Yazarın ‘Allah için tevazu’dan anladığı, kalpten edilen tevazudur; yoksa riyakâr bir şekilde başkalarının beğenisi için gösterilen tevazu, Allah için değil, nefis içindir. Tevazu ederken, kalpten “Ben diğerlerinden daha üstünüm.” diye geçirmek bile tevazunun niteliğini belirler ve o tevazu artık Allah için olmaz: “*Hak için tevâzu’ iderse demek hakkâniyet üzere kendi nefsinin cümleden ednâ tutub kalben ve kâlîben kemâl-i züll ve ‘aciz ü inkisâr ile tevâzu’ idüb yohsa sûret-i zâhirede etvâr-ı münâfikâne halka tevâzu’ gösterüb kalbde ben halkın ekserinden efdalim ama ne çâre zâhirde böyle temellük lâzımdır diyü işte bu zu’-m-ı fâside-i binâ’ı olan tabasbusa tevâzu’ dimezler.*”

İki âlemde de aziz ve hürmete lâyık olmak için tevazu göstermek gerekir. Tek yol, budur. İnsan, kendi nefsinin diğer herkesten daha aşağı bilmeli; böylece kibir ve gururdan kaçınmalıdır. Kibirli gelince; inlar dünyada her ne kadar aziz görünseler de mânâda aşağıdırlar ve Allah katında kıymetsizdirler: “*İki ‘âlemde ‘azîz ü muhterem olmak istersen nefsinin cümleden ednâ bilüb mahviyet sûretinde kibr ü gururdan hazer eyle. Zîrâ erbâb-ı kibr olanlar dünyâda ne kadar ‘azîz sûretinde olsalar ma’nâda ol kadar sefil ve ‘inda-Allâh hakîr olurlar.*”

Yazar, kibir ile tevazunun İslam inancı açısından değerine değindikten sonra kibrin sebeplerini irdeler ve ilk olarak şunu söyler: “*Kibr-i insânda dâ’imâ kendi ‘ayb u nefsinin kusûrını görmeyüb halkın kusûrını görmeden zuhûr ider.*” Yani, kibrin sebebi insanın kendi kusurlarını görmeyip daima başkalarının kusurlarını görmesidir. Böylece insan, kendisini mükemmel zannetmeye başlar ve büyüklenir. Bu sebeple insan, kibirden uzak durmak için daima yalnızca kendi kusurlarını görmeli ve diğerlerinin kusurlarını görmemelidir.

Yazar, kibrin sebebini dört unsura dayandırır: İlim, mal, makam ve güzellik. Ardından yazar, bu unsurların aslında bir büyüklük alameti olamayacağını örneklerle açıklama; böylece kibrin gereksizliğini ve tevazunun doğal ve fitrata uygun olduğunu anlatma yoluna girer.

Yazara göre ilim büyüklük sebebi olamaz; çünkü şeytan Hz. Âdem’in hocası iken ilmiyle gururlanıp Allah’ın secde emrine karşı gelince boğazına lanet halkasını giydi ve kıyamete kadar melun oldu.

Mal ve zenginlik de büyüklük sebebi olamaz. Hz. Musa’nın amcasının oğlu olan Karun öyle zengindi ki onun hazinelerinin anahtarlarını taşıırken kuvvet sahibi bir topluluk bile zorlanırdı. Kavmi Karun’a “Dünya malıyla gururlanma; çünkü Allah, dünya malıyla ferahlananları sevmez.” dedi. Oysa Karun, bir *Tevrat* hafızıydı. Yine de fakirken mütevazi olan Karun, zenginleşince kibre kapılıp büyüklendi. Çünkü edindiği zenginliğin kendisine ilmi sayesinde verildiğini düşünmeye başladı. Söz konusu ilim ise ya *Tevrat* ya ticaret ya da kimyâ

² *Kur'an*'ın ilk harfi bismelenin bâ'sıdır.

ilmiydi. Allah, Karun'u kibrinden dolayı hazinesiyle birlikte yere geçirdi. Böylece o, azabı kendinden dahi uzaklaştıramadı ve helâk oldu.

Meçhul yazar, burada Karun'un ve hazinesinin yere geçirilmesi ile alakalı olan bir hikâyeye, Hz. Musa'ya karşı kurulan zina tuzağına da yer vermiştir. Hikâyeye göre Karun, Hz. Musa'yı İsrailoğulları gözünde kabahatli göstermek amacıyla Senberâ adındaki fahişeye iki kese altın karşılığında anlaşır. Bu anlaşmaya göre Senberâ, Hz. Musa'ya kendisiyle zina yaptığına dair bir iftira atmamakla yükümlüydü. Bir bayram günü Hz. Musa İsrailoğullarına bir konuşma hırsızlık yapanın elinin kesilmesi, zina yapanın öldürülmesi gerektiğini söyleyince Karun "Bu hükmü kendin için de uygular mısın?" diye sorar. Hz. Musa "Elbette." deyince Senberâ adlı fahişe meydana getirilir. Hz. Musa "Allah'a ve Tevrat'a yemin ederek doğru söyle." deyince Senberâ Karun'un iftira planını anlatır. Bunun üzerine Hz. Musa Allah'a dua eder. Böylece Karun, toprak tarafından üç defada yutulur. Bu sefer İsrailoğulları, Hz. Musa'nın Karun'un hazinesine konmak için onu yere geçirdiğini söylerler. Bunun üzerine Hz. Musa tekrar dua eder ve böylece Karun'un hazinesi de yerin dibine geçer. Bu hikâyeye İsrailiyat kaynaklıdır ve *Kur'an*'da geçmez. Talmud, Karun ve adamlarının Hz. Musa'yı zina ile suçladığını söylemektedir. "Tevrat'ın Aramice çevirilerinden Targum Yonathan, Tevrat'ın ifadelerini tefsirî bir şekilde 'Herkesin, eşini kendisinden kıskandığını duyunca Mûsâ yüzüstü yere kapandı' şeklinde tercüme etmektedir. Buradaki kıskanmak ifadesi, Yahudi kaynaklarında 'zina ettiğinden şüphelenmek' şeklinde anlaşmıştır" (Meral, 2016: 56).

Elif ile Bâ Hikâyes'nde Hz. Musa'ya karşı kurulan zina iftirasına dair hikâyenin devamında Karun'un hazinesine özenen İsrailoğulları birbirlerine şöyle derler: "Allah, kullarından dilediğinin rızkını kapar, dilediğinin rızkını ise açar. Eğer Allah dünyada dilediğimiz Karun gibi zenginliği verseydi, şimdi bir de onun gibi yere geçerdik." Böylece yazar, maliyla gururlanmanın faydasızlığına dair düşüncesini destekler ve tevazunun gerekliliğini ayrıntılı bir hikâyeye ortaya koyar.

Meçhul yazarın kibrin sebeplerinden saydığı Makam ve güzellik ise vefasızdır. Onlara dayanarak büyükmek gereksizdir; çünkü şimdiye dek dünyadan birçok sultanlar ve büyükler geçip gitti de dünya hiçbirisine vefa göstermedi. Güzellik ise çok hızlı geçip gider, bir anlıktır. Güzelliğiyle övünenler sonunda saçlı sakallı bir yaşlı olur ve ona evvelce âşık olanlar en sonunda onun yüzüne bakmaz olurlar: "*Câhına mağrûr olursa dünyâ halk evveliden berü nice mülûk ve ekâbir gelüb gitdi birisine dünyâ vefâ eylemedi. Hüsne mağrûr olursa bu 'âleme nice hüsne ve güzeller gelüb sonda saçlı sakallı nihâyet pîr olub kendiye üftâde olanlar yüzine bakmaz oldı.*"

Demek ki dünyanın ilmi, makamı, zenginliği ve güzelliğiyle kibirlenip mağrur olmanın akıl işi olmadığı iyice bilinmeli ve kibirden kaçınmalıdır. Tevazu ile amel edilmeli; böylece dünyada âvâre olmaktan kurtulmalıdır. Bâ (ب) harfinin nasıl tevazu gösterdiği hatırlanmalı ve Allah'ın *Kur'an-ı Kerim*'e başlarken ilk harf olarak neden bâ (ب)'yi seçtiği; ayrıca ilk insan olan Hz. Âdem'in de ilk harf olarak neden bâ (ب)'yi³ söylediği üzerine düşünülmalıdır: "*Ya'ni dünyânun 'ilm ü câh u mâl ü cemâline mağrûr olmak kâr-ı 'âkil olmadığını teyakkun idüb kibrden hazer ve tevâzu' ile 'amel ve dârinde âvâre olmamak esbâbına teşebbüs ve bâ harfinin tevâzu'ndan tefekkür ile sâ'ir hurûf içinde Hak celle ve a'lâ Hazretleri bâ'yı ihtiyâr ve ol Kitâb-ı Kerîm'i anınla bed' ü şânını 'âlî ve hitâbü'l-lestde zerrât-ı ervâh Benî Âdem Hakka cevâblarında ibtidâ bâ ile tekellüm eylediler.*"

³ Elest bezminde insanın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye soran Yaratıcı'ya verdiği cevap "Belî (بلى) [Evet!] olmuştur (Pala, 2011: 137).

Eserin Kaynakları

Elif ile Bâ Hikâyesi'nin kaynakları şunlardır:

Kur'an-ı Kerîm

Metinde Hz. Musa ve Karun arasında geçen olay ilim ve kibir unsurları bağlamında ahlâkî açıdan anlatılırken *Kur'an-ı Kerîm*'in Kasas suresinden faydalanılmıştır. Müellif, Kasas suresinin 76. âyetinden 82. âyetine kadar olan kısmı metnine aynen almış ve kıssayı bu âyetlerin çevresinde okuyucuya aktarmıştır. Ayrıca müellif, Bâ harfinin önemini anlatırken kâlu belâda ruhların “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna “Evet (Belî)!” dediğini ifade ederek Araf suresinin 172. âyetine atıfta bulunmuştur.

Hadis

Tevazu ve kibir üzerine yazılan bu eserin başında müellif şu hadis-i şerifi okuyucuyla paylaşır: “Men tevâzu‘ ref‘i-Allâh ve men tekbîr vaz‘ı-Allâh (Bir kimse Allah için tevazu ederse Allah onun kadrini yükseltir; kibirli davranırsa Allah onu alçaltır.)” metnin devamında yazar, tevazunun nasıl yükselmeye vesile olduğunu ve kibrin nasıl alçalttığını kanıtlamaya çalışır. Demek ki söz konusu hadis, bu metnin temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

Metinde geçen diğer hadis ise bir hadis-i kudsîdir ve şu şekildedir: “El-‘azamet-i izâri ve el-kibriyâ-i rudâni femên nâz‘ini minhümâ kâdfete fî alennâr (İzzet ve celâl sahibi olan Allah buyurdu ki: Kibriya benim ridamdır ve azamet benim izanımdır. Kim bunlardan birinde benimle yarışmaya yeltenirse onu ateşe atarım)⁴. Bu hadis-i kudsî de kibir ve tevazu meselesiyle ilgili olup kibrin Allah’a mahsus olduğunu ve bu konuda kulların Allah’la yarışmaması gerektiğini söyler. Kibir Allah’a aittir; kullara düşen ise tevazu göstermektir. Her kim kibirlenirse Allahlık taslıyor demektir.

İsrailiyat (*Tevrat, Talmud*)

Karun’un ilmi ve hazineleriyle böbürlenmesi ve bunun sonucunda hazinesiyle birlikte Allah tarafından yere geçirilmesi *Kur’an*’ın Kasas suresinde anlatılmaktadır. Ancak; Karun’un Senberâ isimli bir fahişeyi kullanarak Hz. Musa’ya tuzak kurması *Kur’an*’da anlatılmamaktadır. Dolayısıyla metinde uzun uzun anlatılan Hz. Musa ile Karun kıssasında İsrailiyat kaynaklarından faydalanılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Yasin Meral, *Tevrat* âlimlerinin, *Tevrat*’ta geçtiği üzerine herkesin eşini Hz. Musa’dan kıskanmasını ve bunun üzerine Hz. Musa’nın yüzüstü yere kapanmasını, onun zina ettiğinden şüphelenilmesi şeklinde yorumladıklarını söyler (2016: 56).

SONUÇ

Sonuç olarak *Elif ile Bâ Hikâyesi*, İslamî ahlak anlayışı çerçevesinde kibir ve tevazuyu konu almakta; mütevazı olmayı öğütlerken kibrin ne kadar akıl dışı ve gereksiz olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Metnin ismi her ne kadar “hikâye” olarak geçse de burada söz konusu olan bir kurgu değil, sembolizme dayalı bir ahlak öğretisidir.

Metne göre *Kur’an-ı Kerim*’in başı dik elif (ل) ile değil de yüzü yerde olan be (ب) ile başlaması, kibrin Allah tarafından sevilmediğini, mütevaziliğin ise ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

⁴ aktaran: Uygül 2015: 411.

Metnin meçhul yazarı bu eserde kibir ve tevazu üzerine mantıksal bir çıkarım yapmaktadır. Ona göre kibrin ilim, mal, makam ve güzellik olmak üzere dört sebebi vardır. Bu sebepler üzerine düşünüldüğünde hepsinin geçici ve bu dünyaya ait olduğu görülür. O hâlde mutlaka mütevazi olmalıdır; zaten insanın fitrî hâli budur.

Metin (1a)

Elif ile Bâ Hikâyesidir

Bismillâhırrahmânırrahîm

Hağ Te'âlâ Kitâb-ı Kerîm'iniñ evvelinde Elif ile ibtidâ eylemeyüp Bâ ile ibtidâ eylemesinde hikmet oldur ki Elif'de te'tâvül vardır. Sâ'ir hurûf arasında başını kıldırmışdır, şıfat-ı kibr vardır. Bâ'nın yüzi yirdedir. Elif öninde yüzünü yire kumuşdır. Kendide tevâzu' şıfatı ve ma'hiyet 'alâmeti vardır. Elif kibr Bâ tevâzu' eyledi eyledi⁵. Elif'de 'alâmet-i kibr ve Bâ'da 'alâmet-i tevâzu' oldığı-çün Qur'ân-ı 'Azîm Bâ ile ibtidâ olundu ve tevâzu' cümle-i hurûf-ı serdâr oldu ve hadîs-i şerîfde gelür *Men tevâzu' ref'i-Allâh ve men tekbîr vaz'ı-Allâh* ya'ni bir kimse Hağ (1b) için tevâzu' iderse Hağ anıñ kadrini 'âlî ider. Kibr iderse hağîr olur. *Men tevâzu' ref'i-Allâh* lafz-ı celîlinde esrâr-ı ma'ânî var ki Hağ için tevâzu' iderse demek hağkâniyet üzere kendi nefsinin cümleden ednâ tutub kalben ve kâlîben kemâl-i züll ve 'acz ü inkisâr ile tevâzu' idüp yoğsa şûret-i zâhirede etvâr-ı münâfıkâne halka tevâzu' gösterüb kalbde ben halkın ekşerinden efdalim ama ne çâre zâhirde böyle temellük lâzımdır diyü işte bu zu'm-ı fâside binâ' olan tabaşbuşa tevâzu' dimezler. Manzûm:

Yüzüñi yerler gibi ayaklar altında ko kim

Hağ Te'âlâ başlar üzre âsumân itsün seni.

İki 'âlemde 'azîz ü muhterem (2a) olmak istersen nefsinin cümleden ednâ bilüp ma'hiyet şûretinde kibr ü gurûrdan hâzer eyle. Zîrâ erbâb-ı kibr olanlar dünyâda ne kadar 'azîz şûretinde olsalar ma'nâda ol kadar sefil ve 'inda-Allâh hağîr olurlar ve hadîs-i kudside *el-'azamet-i izâri ve el-kibriyâ-i rudâni femer nâz'ini minhümâ kâdfete fî alennâr*⁶. Bundan büyük delîl ve pend ü naşîh olmaz. Câmîd olan hurûfâtından Elif'de 'alâmet-i kibr olduğundan kibr ve kâlûb-ı Bâ 'alâmet-i tevâzu'da olduğundan Qur'ân-ı Kerîm anıñla ibtidâ olundu. Kibr-i insânda dâ'imâ kendi 'ayb u nefsinin kuşûrını görmeyüp halkın kuşûrını görmeden zuhûr ider. Bu cihetle insân dâ'imâ kendi (2b) kuşûr ve 'aybını görüp gözliye ki halkın 'aybını görmiye. Esbâb-ı kibr dörttür: 'ilm, mâl, câh, hüsn. Eger ben 'ulemâyım diyü 'ilmle kibr iderse ma'âzAllâhu Te'âlâ şeytân-ı 'aleyh mâ yestehak⁷ melâ'ikenin hocası idi. 'İlmine mağrûr olduğun-çün Hazret-i Âdem 'Aleyhisselâm'a secde eylemeyüp la'net halkası boğazına geçüp kıyâmete kadar mel'ûn oldu. Mâlına mağrûr olursa Kârûn hikâye *inne Kârûne kâne min kavmi Mûsâ febâğî 'aleyhim ve âteynâhu minel-kunûzi mâ inne mefâtihatü letenü'ü bi'l-'uşbeti*

⁵ Bu kelime metinde iki defa yazılmıştır:

⁶ "İzzet ve celâl sahibi olan Allah buyurdu ki: Kibriya benim ridamdır ve azamet benim izanımdır. Kim bunlardan birinde benimle yarışmaya yeltenirse onu ateşe atarım". (aktaran: Uygül 2015: 411)

⁷ "mâ yestehak", "Allah layığını versin." anlamında kullanılır (Köksal, 1999: 54).

*uli'l-kuvveti iz kâle kavmuhu lâ tefreḥ innallâhe la yuḥibbu'l ferihin.*⁸ Kârûn Mûsâ 'Aleyhisselâmın kavminden idi. Kavmine zulm (3a) ve ta'addî ve Mûsâ'ya muḥâlefetle serkeşlik itdi. Biz aña hazîneler virdik ki anıñ miftâhları kuvvet şâhipleri bir cemâ'ate taḥmîlde şakîl olurdu. Mü'minlerden anıñ kavmi aña didiler ki: Ey Kârûn mâl-ı dünyâ ile feraḥlanma zîrâ Allâh Te'âlâ dünyâ ile feraḥ idicileri sevmez. Menḳûldır ki Mûsâ'nın 'ümmzâdesidir. Mûsâ ibn 'İmrân bin Kaht bin Lâvî bin Ya'kûb 'Aleyhisselâm'dır. Kârûn bin Yetehherâ ibn Kaht'dır. Gâyet ḥûb-şûret olmağla münevver dirlerdi. Tevratı ezberden okurdu. Fakrı ḥâlinde gâyet mütevâzî olup ḡanî olduğda tabî'ati müteḡayyir ve mütekebbir oldu. Mâlinın miftâhlarını kalantor⁹ kırk ya yetmiş (3b) kimse idi didiler ve her miftâhı bir parmağdan ziyâde degil idi dinildi. *Vebteḡi fimâ atakellâhüd dâral âḥirate ve lâ tense naşibeke mined dünyâ ve aḥsin kemâ aḥsenellâhü ileyke ve lâ tebḡil fesâde fi'l arḡ innellâhe lâ yükibbü'l müfsidîn.*¹⁰ Yine Kârûn'a ol mü'min kavimleri didiler ki Allâh Te'âlâ'nın saña virdiği ḡınâ vü şervetle âḥreti taleb eyle ve dünyâdan naşibiñi unutma. Ya'ni ol mâldan kısmetiñ ancak bir kefen olmağla anı unutmayup Allâh Te'âlâ saña iḥsân itdi ki sen de 'ibâdu'llâha iḥsân it. Yeryüzünde zulmu baḡiye bâd-ı fesâd taleb itme. Allah Te'âlâ fesâd idenleri sevmez. *Kâle innemâ utitühu 'alâ 'ilmin indî e ve lem ya'lem (4a) ennellâhe kad ehleke min kabliḡi minel kurûni men hüve eḡeddü minhü kuvvetev ve ekşeru cem'an ve lâ yüs'elü 'an zünûbihimü'l mücrimûn.*¹¹ Kârûn anlara cevâbında didi ki ancak bende olan 'ilm üzerine bu mâl bana virilmiştir. Ol 'ilm Tevrît ya ticâret ya kimiyâ ola ki Mûsâ 'Aleyhisselâm hemşîresine öğretmiş idi. Kârûn andan ta'lim eylemiş idi. Ol Kârûn Tevrîtden ve târiḡlerden bilmedi miydi ki andan maḡdem kuvvetde andan eḡeddü kavî vü mâlda andan cem'iyetlü nice Kârûnları biz helâk itdik. Kıyâmetde mücrimler günâhlarından su'âl olunmazlar. Belki sîmâlarından ma'lûm olub mu'azzib olurlar. *Feḡârece 'alâ kavmiḡi fi zînetihî kâle ellezîne yurîdûne'l ḡayvâte'd-dünyâ (4b) yâ leyte lenâ mişle mâ ûtiye Kârûne inneḡu lezu ḡazzîn 'azîm.*¹² Perşembe günü Kârûn şaḡında üç yüz ḡulâm ve şolunda üç yüz câriye cümlesi zer ü cevhere müstaḡrak kemâ zînetle kavmine çıkıdı. Ol kavminden ḡayât-ı dünyâya tâlib ve râḡib olanlar didiler ki kâşki Kârûn'a virilen mâl bize daḡî virileydi. Ol dünyâda ḡazz-ı 'azîm şâhibidir. *Ve kâle ellezîne*

⁸ Kasas 76. Bu âyetin meali şu şekildedir: “Şüphesiz Kârûn, Mûsâ'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: 'Böbürlenme! Çünkü Allah böbürlenip şımaranları sevmez.'” <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kasas-suresi-28/ayet-71/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

⁹ Orijinal metinde şu şekildedir:

¹⁰ Kasas 77. Âyetin meali şu şekildedir: “Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez.” <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kasas-suresi-28/ayet-71/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

¹¹ Kasas 78. Âyetin meali şu şekildedir: “Kârûn, 'Bunlar bana bende ki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir' dedi. O, Allah'ın kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseleri helak etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Suçlulukları kesinleşmiş olanlara günahları konusunda soru sorulmaz (Çünkü Allah hepsini bilir).” <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kasas-suresi-28/ayet-78/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 09.03.2020).

¹² Kasas 79. Âyetin meali şu şekildedir: “Kârûn, zineti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler, 'Keşke Kârûn'a verilen (servet) gibi bizim de (servetimiz) olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir' dediler.” <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kasas-suresi-28/ayet-79/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 12.03.2020).

utu'l- 'ilm ve leküm şevâbullâhi hayrun limen âmene ve 'amile şâlihan velâ yukkehâ illâ's şâbirûn.¹³ Şunlar ki anlara 'ilm virilüb ahvâl-i âhireti ve bereket-i kanâ'ati bilür. Yeşu' Aleyhisselâm ve eşhâbı gibi kimseler ol Kârûn mislû mâl temenni idenlere didiler ki ey tâlib-i dünyâlar vây size. İmânla 'amel-i şâlihi (5a) cem' idenler için Allah Te'âlâ'nın şevâbı Kârûn'un ve dünyâ ve mâfihânun mâlından hayrlıdır. Ol şevâba ancak ma'âşiyeden hâzerle tâtate şabr idenler mülâkî olurlar. *Fe hasefnâ bihi ve bidârihil erda fe mâ kâne lehu min fi'etiy yenşurûnehu min dunnillâhi ve mâ kâne minel münteşîrîn.*¹⁴ Biz ol Kârûn'ı ve hânesini yire geçürdik. Anı-çün Allâh Te'âlâ'nın ol 'azâbından anı kırtarmağa bir kavimden yardım ider olmadı. Kendü dağı ol 'azâbı men'e kâdir olmadı. Rivâyet olundu ki Kârûn dâ'imâ Mûsâ 'Aleyhisselâma ezâ itmekde iken karâbet-içün Mûsâ 'Aleyhisselâm aña müdârâ¹⁵ iderdi. Vaktâ ki zekât vücûbı nâzil olduğda mâlın birinde birini virmeğe Kârûn'a (5b) emr idüb anıyla şulh oldu. Kârûn hesâb idüp çok görmekte kaçd eyledi ki Mûsâ'yı Beni İsrâ'ıl beyninde müttehim ide. Senberâ nâm bir mürâ'î fâcireye¹⁶ iki kise altun virüb Mûsâ benimle zinâ itdi dimeğe 'ahd itdirdi. 'İd günü geldikde Mûsâ 'Aleyhisselâm nâsa va'z ider iken sirkat ideniğ elini kaç' iderüz zinâ idene muşşan degilse degnek ururuz muşşan ise recm ideriz didi ki Kârûn didi ki eger sen idersen de bu hükmi kendiğe icrâ ider misin? Mûsâ 'Aleyhisselâm elbette icrâ iderim didi. Kârûn Benî İsrâ'ıl zu'm iderler ki sen filâne fâcire ile fücûr itmişsin didi. Ol Senberâ nâm fâcire ol mağale getirildi. (6a) Mûsâ 'Aleyhisselâm ol fâcireye Allâh Te'âlâya ve Tevrîte yemîn virüb toğrı söyle didi. Heybet-i ilahî ve kav'ile zen def'a yâ Kelimullâh Kârûn baña iftirâ eyle diyü iki kise altun virdi. İşte kîseler diyü mihr-ile getürdi. Benî İsrâ'ıl görüb mekri âşikâr oldu. Hemân Mûsâ 'Aleyhisselâm secdeye varub Kârûn'dan şikâyet eyledi. Vağy-i ilahî geldi ki yeri saña muşşar eyledim. İstedigiñ vechle emr eyle buyuruldu. Fîlhâl yâ arz Kârûn'ı ağız eyle didi. Der'akab dizlerine dek yutdı. İkinci def'a ahz it didi beline dek yutdı. Üçüncide boğazına dek dördüncü kere ağız didikde batub gâ'ib oldu. (6b) Her def'a Kârûn yalvarırdı. Merhamet itmeyüb yire ağız it dimekte idi. Vağy-i ilahî geldi ki ol senden mürâren ve kerâren merhamet talebiyle yalvardı. Sen merhamet itmediğ. 'İzzetim haqqı-çün eger ol baña bir kere du'â ideydi merhamet iderdim buyurdu. Ba'de Benî İsrâ'ıl didiler ki Mûsâ bu fi'li Kârûn'a itdi ki mâl u dârına vâriş ola. Tekrâr du'â eyledi mâl u dârı cümle yire geçdiler. Dinildi ki Kârûn eli yevmü'l-kıyâm her gün ¹⁷ yer geçmektedir. *Ve aşbehallezîne temennev mekânehu bil 'emsi yeğûlûne veyke ennellâhe yebşûtur rizka li mey yeşâ'ü min 'ibâdihî ve yağdir lev lâ em mennellâhü 'aleyne le hasefe bina veykeennehu la yüflihul kâfirûn.*¹⁸ Düñki gün

¹³ Kasas 80. Âyetin meali şu şekildedir: "Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, 'Yazıklar olsun size! İman edip de iyi işler yapanlara Allah'ın vereceği mükafat daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşturulur' dediler." <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kasas-suresi-28/ayet-78/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 12.03.2020).

¹⁴ Kasas 81. Âyetin meali şu şekildedir: "Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık. Allah'a karşı ona yardım edebilecek adamları da yoktu. Kendisini savunup kurtarabileceklerden de değildi!" <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kasas-suresi-28/ayet-78/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 12.03.2020).

¹⁵ Metinde şu şekilde yazılmıştır:

¹⁶ Orijinal metinde şu şekildedir:

¹⁷ Okunamadı.

¹⁸ Kasas 82. Âyetin meali şu şekildedir: "Daha dün onun yerinde olmayı arzu edenler, 'Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızık bol verir ve (dilediğine) kıstarmış. Allah bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki kafirler iflah olmayacak' demeye başladılar." <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/kasas-suresi-28/ayet-78/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 12.03.2020).

(7a) Kârûn'un hâl ü menziletini isteyenler şabâh birbirlerine dirler dirlerdi¹⁹ ki vây saña anı bil ki Allâh Te'âlâ kullarından dilediğinin rızkını baş u vâsi' ider ve dilediğinin muqtezâ-yı meşiyetle kabz ider. Eger Allâh Te'âlâ dünyâda temennî itdigimizi virmemekle minnet itmeyeydi biz dağı Kârûn gibi yire geçerdik. Bilmez ve görmez misin ki kâfirler 'azâbdan hâlâş²⁰ olup felâh bulmazlar, hikâye tamâm. Hazret-i Mûsâ 'Aleyhisselâm'ın emrini kutmayup mâlının zekâtını virmediginden Haq cell ü a'lâ yire geçürdi. Câhına mağrûr olursa dünyâ halk evveliden berü nice mülûk ve ekâbir gelüb gitdi birisine dünyâ vefâ eylemedi. Hüsne mağrûr olursa bu 'âleme nice (7b) hüsna ve güzeller gelüb şonda saçlı şakallı nihâyet pîr olub kendiye üftâde olanlar yüzine bakmaz oldu. Ya'ni dünyânın ilm ü câh u mâl ü cemâline mağrûr olmağ kâr-ı 'âkıl olmadığını teyağkun idüb kibrden hazer ve tevâzu' ile 'amel ve dârında âvâre olmamağ esbâbına teşebbüs ve bâ harfinin tevâzu'ndan tefekkür ile sâ'ir hürûf içinde Haq celle ve a'lâ Hazretleri bâ'yı ihtiyâr ve ol Kitâb-ı Kerîm'i anıyla bed' ü şânını 'âlî ve hitâbü'l-lestde zerrât-ı ervâh Benî Âdem Haqka cevâblarında ibtidâ bâ ile tekellüm eylediler. Haq Te'âlâ zerrât-ı ervâh-ı nev'i beşeri halk idüp cümlesine hitâb eyleyüb *elestü bi rabbiküm*²¹ buyurduğda ervâh dağı (8a) cevâbında belî ve rabbenâ didiler. Besmele-i şerîfe evvelinden elif hâzıf olunup bâ ile ibtidâ olunduğda bâ'nın kemâl-i ta'zîmini izhâr içündür temmet tamâm.

KAYNAKÇA

Buhârî. (2012). *Sahîh-i Buhârî, Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh*, Çeviri, tahrir ve notlar: Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yayınevi, Konya.

DEMİRKAZIK, H. İbrahim. (2014). "Me'âlî Divanı'nda Harf ve Kelime Oyunları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Cilt: 7, Sayı: 33, Volume: 7, Issue: 33, www.sosyalarastirmalar.com, Issn: 1307-9581, s. 93-109.

HARMANCI, Meriç. (2018). "Alfabe Öğretiminde Değerler Eğitimi: Kaygusuz Abdal'ın Elifnâme Örneği", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, İstanbul, 279-298.

KÖKSAL, Fatih. (1999). "Şu'arâ Tezkirelerine Göre Kayserili Şairler", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8, s. 51-82.

Kur'an-ı Kerim. (t.y.). <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf> (Erişim Tarihi: 04.12.2019).

MERAL, Yasin. (2016). ""Ey iman edenler! Siz de Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın!" (33/el-Ahzâb:69)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 57:2, ss.47-67.

¹⁹ 'dirler' metinde tekrar etmektedir:

دیرلر دیرلر دیرلر دیرلر

²⁰ Orijinal metinde şu şekildedir:

خلاص

²¹ Araf suresinin 172. âyetinde geçmektedir. Âyetin tamamının meali şu şekildedir: "Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, 'Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)' demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik' dememeniz içindir." <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/araf-suresi-7/ayet-171/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (Erişim Tarihi: 12.03.2020).

SAVRAN, Ömer. (2009). “Klasik Türk Şiirinde Bedenin Harflere Yansıması”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2, Winter, s. 928-937.

TÖKEL, Dursun Ali. (2016). *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliđi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

PALA, İskender. (2011). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.

UYGÜL, İlhan. (2015). “Kur’ân-ı Kerim’de Allah (C.C.)’ın Sevdiği ve Sevmediği İnsan Tipleri”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 17, sayı 1. Sayfa: 387-428.

UZUN, Mustafa. (1995). “Elif”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 36-37.